

ПОЕЗІЯ ПЕТРА СКУНЦЯ І ВІСНИКІВСЬКА ТРАДИЦІЯ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 28.

УДК 821.161.2Ску7-1

Роль Л. Поезія Петра Скунця і вісниківська традиція; 12 стор.; кількість бібліографічних джерел – 13; мова – українська.

Анотація: Виявлено та продемонстровано елементи вісниківської традиції у поетичній спадщині Петра Скунця; проаналізовано вплив поетичної творчості видатного українського поета на формування національної ідентичності українців.

Ключові слова: націоналізм, вісниківство, вісниківська традиція, «Літературно-науковий вісник», «Пробоем», національна ідентичність, національно-духовна ідентифікація/диференціація, національно-екзистенціальна методологія.

Внаслідок поразки у Національній революції 1917 – 1920 рр. почалося осмислення та усвідомлення її причин великою частиною українських інтелектуалів того часу, одним з яких був Дмитро Донцов – відомий публіцист та ідеолог націоналізму. Саме завдяки йому та редагованому ним журналу «Літературно-науковий вісник», відбулися зміни у світогляді української нації, виявилася її пасіонарність. Основними принципами націоналізму, за Дмитром Донцовим, є окциденталізм, традиціоналізм, волонтаризм, романтизм. За свідченнями О. Багана, «Головною трибуною ширення цих нових ідей став найавторитетніший тоді журнал – «Літературно-науковий вісник», заснований ще 1898 р. Іваном Франком і Михайлом Грушевським як видання високоякісного типу, європейського рівня» [1]. Вісниківство як духовно-мистецька течія виникає на базі міжвоєнного націоналізму і синтезує усі ці принципи на ідейно-естетичному рівні у творчості літераторів-вісниківців, котрі реалізували своє традиціоналістське мислення на рівні літератури та культури.

О. Баган у статті «Вісниківство як понадчасовий феномен» зазначає: «Література подібного гатунку, як вісниківство, однаково б зародилася в Україні, без участі такого яскравого теоретика, як Донцов. Цього вимагав Час» [2, с. 21]. Як літературна течія вісниківство виникає на основі націоналізму та стає одним з його виявів на естетичному рівні, тобто є явищем не лише суспільно-політичним, а й культурно-художнім.

На Закарпатті яскравим репрезентантом ідей нового, вісниківського світогляду був журнал «Пробоем», який виходив у 1933 – 1943 рр. в Празі і був найбільш радикальним, непримиренним та національно спрямованим виданням закарпатської молоді. Головним редактором видання був Степан Росоха. Створений він за взірцем «Літературно-наукового вісника» Дмитра Донцова, що за своїм політичним спрямуванням був позапартійним, але виразно націоцентричним.

Вісниківство (або вісниківський (вольовий) неоромантизм) представлене в українській літературі талановитими іменами Євгена Маланюка, Юрія Липи, Олега Ольжича, Олени Теліги, Леоніда Мосендза, Олекси Стефановича, Оксани Лятуринської, Олеся Бабія, Богдана Кравціва, Юрія Клена та ін., а також відомими закарпатцями – Юлієм

Боршошем-Кум'ятським, Зореславом, Іваном Ірлявським, Іваном Колосом, Василем Гренджою-Донським та ін. Вісниківська традиція розвивалася і в післявоєнну добу в основному у літературі еміграції 1945-70 рр.

Науково доведено, що після 1945 року вісниківства панічно боялися (і до сьогодні бояться) науковці, політики комуністичного і ліберального спрямування, що саме завдяки вісниківству, боротьбі ОУН – УПА та Українській греко-католицькій Церкві на Західній Україні збереглася національна ідентичність українського народу. За влучним висловом О. Багана у статті «Естетичні засади вісниківського неоромантизму», вісниківство – це «мистецька туга за Шляхетним у добу торжества примітивно-меркантильних мас, зроджених ерою капіталізму» [3, с. 16].

Таким чином, метою нашого дослідження є привернути увагу до такого важливого ідейно-естетичного явища, як вісниківство та з'ясувати наявність елементів вісниківської традиції у поетичній творчості відомого закарпатського поета, лауреата Національної премії ім. Т. Г. Шевченка Петра Скунця.

Об'єктом цієї роботи є поетична спадщина українського поета, на основі якої доцільно проводити дане дослідження. Предмет проекту – вісниківська традиція у поетичній творчості Петра Скунця.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: виявити та продемонструвати елементи вісниківської традиції у поетичній спадщині Петра Скунця; проаналізувати вплив поетичної творчості закарпатського поета на формування національної ідентичності українців.

Аналіз досліджень та публікацій дозволяє стверджувати, що провідними для вивчення цієї теми є погляди Д. Донцова, В. Іванишина, Т. Салиги, П. Іванишина, О. Багана [4, 5, 6, 9, 7, 8, 1, 2, 3], відповідно до яких можна досягнути поняття «вісниківство» та «вісниківська традиція», а також виявити наявність її елементів у поетичній творчості Петра Скунця.

Дослідник творчості П. Скунця П. Іванишин зауважує, що «інтерпретатор мусить враховувати ... еволюцію світогляду у П. Скунця: від імперського (радянського) – через український радянський («шістдесятницький») із вірою «в соціалізм з людським

обличчям») – до національного» [7, с. 70]. Третій період світоглядної еволюції митця науковець вважає за доцільне поділити на «псевдорадянський» (1968 – 1985), в якому творчість П. Скунця варто розглядати в контексті третьої групи «шістдесятників» та «виразно національний» (з 1986 року).

Одразу спадає на думку розпочати наше дослідження саме з третього періоду – «україноцентричного» (П. Іванишин) (1968 – 90-і рр.), – оскільки у ньому виступає вже повністю світоглядно сформований поет. Проте вдумливе прочитання поезій Петра Скунця доводить, що деякі прояви вісниківської традиції можемо спостерігати вже у другому періоді становлення П. Скунця як поета – «українсько-радянському» або «шістдесятницькому» (П. Іванишин) (1962–1967) і навіть у першому (1957–1961). На цю думку наштовхує вірш «Б'ють нас, б'ють у нашій хаті» (що відсилає до Шевченкового «В своїй хаті своя права і сила і воля...»), датований 1961 роком, де поет досить сміливо, враховуючи умови тодішнього радянського режиму, заявляв, що –

*Б'ють нас, б'ють у нашій хаті,
не зважають на права.
Ми ж не хочемо здихати,
наша правда ще жива.*

Дозволимо собі висловити припущення, що цей вірш є переломним в еволюції поета, тобто знаходиться між першим та другим етапами творчості Скунця. Вірш виразно патріотичний, сповнений гніву і рішучості, про що свідчить виражене у грубій формі слово «здихати». У наступній строфі поет, вочевидь, згадує про угорську окупацію (про трагічні березневі події 1939 року в історії Закарпаття):

*Ми не вмiли жити нiмо,
I звелiв нам хитрий час
Пiдписатись псевдонiмом,
Щоб не знала мати нас.*

«Матір'ю» поет називає Україну, під виглядом якої 1944 року прийшла на Закарпаття радянська влада, обіцяючи «світле майбуття»:

*... прийшла, вiзнала...
Не забули й матiр ми,
все її чекали-звали
крiзь вiконечко тюрми.*

Останньою строфою Скунець рішуче заявляє про нескореність українського духу, що свідчить про присутність у поета традиціоналістського типу мислення:

*I не думали здихати...
I не страшно, що й тепер
б'ють нас, б'ють у власній хаті,
України дух не вмер [12, с. 241].*

Очевидною є наявність у цій поезії вісниківської ідеї, вираженої у яскравій духовно-художній візії, сильних переживаннях. Тут відчувається велике бажання бути ідентифікованим з українським народом. З точки зору національно-екзистенціальної методології, яка «зобов'язує осмислювати дійсність передусім у категоріях захисту, відтворення і розвитку нації» [6, с. 90] можна говорити про бажання поета

служити високій національній ідеї, бути органічною частинкою рідного краю, а не прислужувати лжепатріотам. В. Моренець називав цей вірш (і йому подібні – «Крала сіно вдова...», «Правда», «До верховинця» та ін.) «шухлядним» твором того часу [7, с. 67], тому що у перший період творчості, як ми знаємо, переважає Скунцева «залежність від ідейно-естетичних стереотипів соцреалізму» [7, с. 65]. Оскільки тут відбувається, в термінології П. Іванишина, підсвідомо-свідомий процес національно-духовної ідентифікації (і паралельно процес національно-духовної диференціації) автора вірша з національним буттям українського народу, з Україною, то зрозуміло стає швидка і позитивна динаміка еволюції світогляду Петра Скунця.

Другий період творчості митця у контексті обраної теми ми хотіли б актуалізувати поезією «І мертвим, і живим, і ненародженим», яка характеризує другий і водночас третій періоди творчості поета, оскільки датована 1962 роком і перевидана 1978-го року. З погляду національно-екзистенціальної методології, один із методологічних засновків якої базується на переконанні, що художня література є одним із основоположних елементів національного буття, можемо стверджувати, що поет, почувавшись «Мов Гамлет атомного віку», намагається вияснити «бути чи не бути» українській нації. Проте він категорично переконаний, що

*I всiм, i всiм нам суджено мечi,
не месника – то, значить, оборонця.*

Він звертається до прадідів, які давно лежать у могилах і палко обіцяє:

*Я те зроблю, що вимiряли ви,
лише тоді впаду від блискавиці
в зелений плач ранкової трави
у чорну тугу чорної землиці...*

Тут ми бачимо лицаря духу, який готовий відстоювати гідність роду і народу, частиною якого він себе вважає.

У ліричного героя Скунцевого вірша є запитання до живих (відчувається суголосся з Шевченковим «Що ми? Чіі сини? Яких батьків? Ким? За що закуті?»):

*Хто ми? За що назвалися людьми?
Чи білий світ не зацвіте біліше?
Невже для того народились ми,
щоб тільки вмерти – ні для чого більше?*

Поет замислюється на сенсом буття рідного народу, в якому зараз панують лише матеріальні блага. У статті «Вісниківство створило нову героїчну еліту» О. Баган пише, що «... матеріально-технічно-науковий прогрес чомусь не йде в ногу із духовно-моральним» [1]. Поет називає Розум, який лежить в основі ліберальної ідеології, «дурнем», а це є відгомін вісниківської традиції, бо саме вісниківці у свій час вважали, що «світом керує не Розум, а Серце, що істину більше можна пізнати не через науку, а через інтуїтивне збагнення, що людина і людство зростають не через матеріальні здобутки, а через вічне духовне вдосконалення» [1].

Своєрідним звертанням-заповітом є слова до ненароджених, до нащадків, на яких поет покладає

великі надії:

*Сини, онуки, правнуки мої,
праправнуки і всі, хто буде після,
люблю вас не як менших у сім'ї, –
люблю вас так, як любить волю пісня.*

Митець наводить дуже правдиві аргументи своєї любові і віри у майбутні покоління, порівнюючи свою любов з вічними істинами, що в черговий раз доводить національно-духовну ідентифікацію ліричного героя з національним буттям саме української нації:

*Як любить бідний правду і добро.
Я ваш увесь від спомину до мрії.
Як морю віддає себе Дніпро,
Впадаю в штилі ваші й буревії.*

В останній строфі ліричний герой намагається дати відповідь на запитання: у чому ж полягає щастя? Проте, не знаходить відповіді і просить не-народжених зробити це: «Нашадку, братку, ти скажи, – у чому?» [12, с. 194].

Не можна не відзначити вірш Петра Скунця «Тарасові», датований 1963 роком, а отже, характеризує другий період творчості поета:

*А люди кажуть: вічний наш Тарас!
Я теж кажу і серце не лукавить.
І серце вірить, що Тарас живе,
ішло зі смертю щось від неї дужче,
ішло, мабуть, народження нове,
коли відпало все живе, минує.*

Поетова віра в Пророка доводить традиціоналістське мислення поета – віра у лицаря духу, достойника, в Ідеал, який відстоював гідність та свободу народу до кінця своїх днів. Митець усвідомлює, ким був і є для народу, а отже, і для нього, Тарас Шевченко. Автор вірша щасливий, що мав змогу чути і бачити часи, –

*коли поет народним гнівом став,
і вже народ немислимий без нього;
коли не можуть уряд і закон
над ним вчинити доблесну розправу;
коли не може п'яний солдафон
крізь стрій погнати українську славу*

[10, с. 143].

Розділ з поеми «На границі епох» (1968) «Над томом Франка» характеризує Петра Скунця як виразного націоналіста: поет не боїться визнавати своїх принципів. Це третій період (перший підперіод) його творчості. Уже епіграф до цього вірша свідчить про бунтівний характер поета: «Серце, гартуйся – ми бунтарі!». Зауважимо також, що вже не в першій поезії зустрічаємо явно виражений кордоцентризм поета, який вірить в те, що Серце, а не Розум може допомогти змінити світ. А це знову ж таки виразно вісниківська традиція. Скунець заявляв:

*Є така країна Франкіана,
що не здасться меншою здаля.
.....
де весь вік гримлять каменярі.
.....
де з весни ждуть іншої весни.
.....*

Де не роблять кроку без мети.

*.....
Є така країна Україна,
де живуть Шевченко і Франко.
А все це сказане поетом було про його ж –
Рідний край... [12, с. 116].*

Поезія 1993-го року «Воскреслі не вмирають» представляє третій період (другий підперіод) творчості видатного українського поета. Тут поет Петро Скунець постає, за влучним визначенням Т. Салиги, як «поет-протест, поет-опір» [9, с. 28]. Він авторитетно заявляє:

*Сліз не ждіте. Мертві не ридають.
Але дух народний повстає.
І якщо Україну розкрадають,
значить – є. Окрадена, а є.*

Так його Україна розкрадена, але в далекому 93-му він вірив, що головне, що вона є, що вона – Україна, що вона – незалежна, суверенна, як писався. І все буде добре, бо –

*Ми ж одвіку хлібороби й теслі,
Ми – молитва й материнська груди.
Мертві ми, гадаєте? Воскреслі!
А воскреслі вдруге не помруть [11, с. 65].*

Образ і Дух Тараса Шевченка проходить червоною ниткою крізь усю творчість Петра Скунця. З нагоди відкриття пам'ятника Кобзареві в Ужгороді поетом був написаний вірш «Ми до тебе ішли, як на прощу...». Одне із значень слова «проща», як ми знаємо, це – «дорога до Бога». Поет звертається до Шевченка як до духовного провідника, до святині, до якої –

*... ішли як на прощу,
Ті, в котрих ні двора, ні кола, –
може, стане народною площа,
та, що ленінська досі була.
Поет скаржитися Кобзареві, що –
...карпатські сини-чинодрали
вже людей обернули у скот.*

Він має на увазі, що все це всього-на-всього показуха, майстерне покривання фальші. Поет кличе Кобзаря зійти з постаменту, піти з ним

*... в Карпати,
доки ще до нестями не злі, –
там і син ще буває, і мати,
навіть люди ще є на землі.*

Карпати – це, на думку поета, ще єдине місце, де збереглася національна ідентичність народу, де сповідують святість звичаїв, традицій і національних своєрідностей. Поет упевнений, що тільки там вони знайдуть «найдорожче», а не на площі, «де фальшива хвала»; що довго ще потрібно буде викорінювати «посяєне» радянським режимом:

*Бо не стане народною площа,
та, що ленінська довго була [11, с. 40].*

Таким чином, у нашому дослідженні ми спробували виявити елементи вісниківської традиції у поетичній спадщині видатного українського поета Петра Скунця, які виявляються, у першу чергу, в традиціоналістському мисленні поета. Це твердження можна аргументувати словами Тараса Салиги про поетичні збірки Петра Скунця,

«в художньому організмі яких є корені націотрадицій, творчий досвід поетових сучасників, досвід чужих літератур і потреба постійності естетичних змін, естетичного руху» [9, 41]. Нами було зроблено спробу проаналізувати вплив поетичної творчості закарпатського поета на формування національної ідентичності українців. Отже, ми дійшли висновків, що значення поетичної творчості Петра Скунця надзвичайно важливе для сучасного покоління. Наявність у його творчості елементів вісниківської традиції підтверджує той факт, що своїми духовними наставниками поет вважав та-

кож таких славних закарпатських вісниківців, як Зореслав, Юлій Боршоша-Кум'ятського, Василь Гренджа-Донський та ін., які свого часу виховувались на ідеях Дмитра Донцова, були активними дописувачами націоналістичного журналу закарпатської молоді «Пробоем» (1933–1943), виразниками вісниківських ідей, а також учасниками трагічних подій на Закарпатті. Про це дозволяє стверджувати наявність таких поезій автора, як «Зоря Зореслава», «Без Боршоша-Кум'ятського», «Гренджа-Донський» тощо, які потребують поглибленого аналізу.

Література

1. Баган О. Р. «Вісниківство створило нову героїчну еліту» // <http://www.ukrnationalism.org.ua/interview/n=71>.
2. Баган О. Вісниківство як понадчасовий феномен: ідеологія, естетика, настроєвість // Вісниківство: літературна традиція та ідеї. Збірник наукових праць, присвячений пам'яті Василя Іванишина. – Дрогобич: Коло, 2009. – 408 с.
3. Вісниківство: літературна традиція та ідеї. Науковий збірник: Вип. 2 / Ред. колегія: О. Баган (голова), П. Іванишин (заст. голови), В. Дончик та ін. – Дрогобич: Посвіт, 2012. – 488 с.
4. Донцов Д. І. Правда прадідів великих / Донцов Д. Літературна есеїстика. – Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 2009. – 688 с. – (серія «Вісниківська бібліотека»).
5. Іванишин В. П. Нація. Державність. Націоналізм. – Дрогобич, 1992. – 178 с.
6. Іванишин В. П. Теорія літератури: курс лекційб навч.-метод. пос. [для студ. вищ. навч. закл.] / Василь Іванишин. – За ред. Петра Іванишина. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – 2010. – 472 с.
7. Іванишин П. В. Поезія Петра Скунця (Художнє вираження національно-духовної ідентифікації ліричного героя). – Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 2003. – 296 с.
8. Іванишин П. В. Національний спосіб розуміння в поезії Т. Шевченка, Є. Маланюка, Л. Костенко: Монографія / П. В. Іванишин. – К.: Академвидав, 2008. – 392 с.
9. Салига Т. Ю. Як наш безсмертний едельвейс (Зі сповідей Петра Скунця) / Скунець П. М. Твори. Книга 1. – Ужгород: Гражда, 2007. – 272 с.
10. Скунець П. М. Твори. Книга 1. /Упорядкування та підготовка текстів Наталії Скунець; передмова Тараса Салиги. – Ужгород: Гражда, 2007. – 272 с.
11. Скунець П. М. Твори. Книга 2. /Упорядкування та підготовка текстів Наталії Скунець. – Ужгород: Гражда, 2008. – 248 с.
12. Скунець П. М. Твори. Книга 3. /Упорядкування та підготовка текстів Наталії Скунець. – Ужгород: Гражда, 2009. – 272 с.
13. Ференц Н. Петро Скунець боявся квітня, бо у квітні померли його батьки // <http://ua-reporter.com/novosti/21218>.

Людмила Роль

ПОЭЗИЯ ПЕТРА СКУНЦА И ВИСНИКОВСКАЯ ТРАДИЦИЯ

Анотация. Выявлены и продемонстрированы элементы висниковской традиции в поэтическом наследии Петра Скунца; проанализировано влияние поэтического творчества выдающегося украинского поэта на формирование национальной идентичности украинцев.

Ключевые слова: национализм, висниковство, висниковская традиция, «Литературно-научный вестник», «Пробоем», национальная идентичность, национально-духовная идентификация / дифференциация, национально-экзистенциальная методология.

Lyudmila Roll

POETRY OF PETER SKUNTS AND VISNYKIVSTVO'S TRADITION

Summary. Was found and demonstrated elements of visnykivstvo's tradition in poetic heritage of Peter Skuntsya, the influence of poetry of the famous Ukrainian poet on the formation of Ukrainian national identity.

Key words: nationalism, visnykivstvo, visnykivska tradition, "Literary and Scientific Journal," "breakdown", national identity, national and spiritual identification / differentiation of national existential methodology.

Роль Людмила – аспірантка кафедри української літератури та теорії літератури Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.